

Böyük mütəfəkkirin müdrək fikirləri

Dahi Üzeyir bəy maarifçilik görüşlərində millətin tərəqqisini məhz maarif, təhsil, elm və mədəniyyətin təşəkkülündə görür, ana dilini öyrənməyin vacibliyinə diqqət çəkirdi. O, hələ XX əsrin əvvəllərində (1905–1912-ci illər) müxtəlif mətbuat orqanlarında çap olunmuş məqalələrində maarif ocaqlarında ana dilində dərs kitablarının yaradılması zərurətini qeyd edir, Şərq və Qərb mədəniyyətlərinin sintezinin xalqın musiqi mədəniyyəti və təhsilinin inkişafında rolunu əsas götürür, ümumbəşəri dəyərlərdən milli təkamül və inkişafda istifadəni vacib sayırdı. Görkəmli mütəfəkkirin həmin məqalələrindən iqtibas edilmiş müdrək fikirlərdən bir qismini təqdim edirik:

– “Məktəb açıb bütün elmləri öz ana dilimizdə tədris və təlim etmək indi bizim əməllərimizin ən ümdəsidir. Bu arzunun həsilə gəlməsi üçün biz var qüvvətimizlə çalışmalıyıq, zira mədəniyyət (maarif və mədəniyyətin yayılması) üçün yeganə vasitəmiz bir bu təríqudir (yoldur)...”.

– “Bir yerdə ki elm və maarif olmadı, orada zülm və istibdad hökm-fərma olar...”.

– “Bizim türk lisanımız (Azərbaycan türkcəsi) Avropa üləma (alim) və filosoflarının rəyinə nəzərən, ən kamil bir dildir ki, onun vasitəsilə insan ən ali fikirlərini və ən dəqiq hisslərini bəyanə qadirdir. Böylə bir zəngin lisanın sahibi olub da, ondan istifadə etməməyin özü böyük bir bədbəxtlikdir...”.

– “Dilimizi öyrənməliyiz, öz rifah və səadətimiz üçün öyrənməliyiz, öz mədəniyyət və mərifətimiz üçün öyrənməliyiz ki, öz ehtiyacatımızın bəyanına qadir olaq... Öyrənməliyiz ki, Avropanın bütün aləmə car edən ülm (elm) və finün (fənlər) hər bir qismi meydanında dahilər çıxardıb, istiqbalımızı (gələcəyimizi) hər cəhətdən təminə çalışaq...”.

– “Hər bir millətin ki, bəqasına (varlığına) baş səbəb onun dilidir və dilinin tərəqqisidir. Bir millətin ki, dili batdı, onda o millətin özü də batar”.

– “İnsan öz dilini bilməyəndə din də gedir, dil də gedir, millət də gedir”.

– “Müəllimlik vəzifəsi çox çətin və ən məsuliyyətli bir vəzifədir. Hər adamı müəllim bilib uşağı ona tapşırmaq böyük xətdir”.

– “...Təlimdən başqa, uşağın tərbiyəsi də müəllimin öhdəsindədir...”.

– “Aşkardır ki, millətimizin gələcə-

yini təmin edən bizim övlad və əfradımız (tərəmələrimiz) olacaqdır. Ona binaən indidən lazımdır ki, onların tərbiyələri o nəhv (o cür) ilə icra olunsun ki, axırda millət və millyyət hissi-müqəddəslər ilə məktəbdən çıxıb millətə xidmət etməyi özlərinə borc bilsinlər...”.

– “...Cəməətimizin başına gələn bəla və müsibətlərin hamısı cəhalət girdabından ibarətdir. Bu bəla və müsibətlərin tərəməsi isə elmsizliyin ucundandır”.

– “... Kənd camaatı görsə ki, içərilərində olan müəllimlər dərd göstərən və dərman bilənlərdir; şübhəsizdir ki, o müəllimlərə məhəbbət və etibar ilə baxıb kamali-mərifətlə övladlarını onların təhti-tərbiyə və təliminə verərlər...”.

– “...Lənət olsun o günə ki, maarif və mədəniyyət qapıları bizim üzümüzə bağlanıb, bizi cəhalət və vəhşaniyyət vadisində sərgərdan qoydu...”.

– “Kitabsızlıq (dərs kitabları) dərdi istər məktəb, mədrəsə şagirdlərimiz üçün istər camaatımız üçün doğrudan da böyük bir dərdədir”.

– “Şərq musiqisindən ibarət olan musiqimizin tərəqqisi yolunda elmi, fənni, nəzəri və əməli surətdə çalışmaq məsələsinin təqib etdiyi böyük məqsəd budur ki, musiqimizin elmi əsaslarını ayırıp tapıb, bu əsaslar üzərində musiqimizin tərəqqisinə çalışmaq və onu həqiqətən nəfis bir sənəti-aliyyə məqamına yetirib, bu yolda ümumi (xalq) üçün yeni bir mənbəyi-zövq və mənsəyi-feyz açmaqla Azərbaycan türkləri tərəfindən mədəniyyət və insaniyyətə xidmətlər göstərmək və s...”.

XQ